

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΣΚΙΝΕΡΙΚΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ

Η ερευνητική εργασία του Skinner επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την εκπαιδευτική σκέψη και ειδικά τη μάθηση και την συμπεριφορά τα τελευταία πενήντα χρόνια. Μέχρι πρόσφατα, οι υποθέσεις του Skinner καταλαμβάνουν ένα μεγάλο μέρος των μαθημάτων ψυχολογίας που διδάσκονται οι φοιτητές των Παιδαγωγικών Τμημάτων. Παρ' όλη όμως τη συνεισφορά του (Τροποποίηση Συμπεριφοράς) υπάρχουν σημαντικά προβλήματα που πρέπει να λάβει κανείς υπόψη.

Το πρώτο από τα προβλήματα σχετίζεται με την έλλειψη ιδεολογίας. Το πρόβλημα φαίνεται τυπικό μια και δουλειά της ψυχολογίας είναι να παρατηρεί και να περιγράφει και όχι να αξιολογεί ή να ηθικολογεί. Η ψυχολογία χρησιμοποιεί τους ανθρώπους σαν δεδομένα όπως οι φυσικές επιστήμες χρησιμοποιούν τα ορυκτά ως δεδομένα. Φυσικά είναι άλλο πράγμα να αναλύεις τα ορυκτά με βάση το τι είναι παρά με το τι θα έπρεπε να είναι, και είναι ένα τελείως διαφορετικό πράγμα να κάνεις το ίδιο με τους ανθρώπους. Οποιαδήποτε έρευνα η οποία υποστηρίζει ότι προωθεί την κατανόηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς δεν μπορεί να αγνοεί την ηθική διάσταση η οποία είναι συνυφασμένη με την ανθρώπινη ζωή χωρίς να ριψοκινδυνεύει να μετατραπεί σε μια πολύ ασήμαντη έρευνα.

Αν ακόμη και οι διαδικασίες μάθησης και συμπεριφοράς που παρουσιάζονταν στα περισσότερα **ερμηνεύουν** και την ανθρώπινη συμπεριφορά (το οποίο είναι προβληματικό, τα πειράματα που διεξήχθησαν σε περισσότερα και σε ανθρώπους διέφεραν σε μεγάλο βαθμό μεταξύ τους) παραμένει το ηθικό ερώτημα αν οι **άνθρωποι θα έπρεπε να διδαχθούν και να τους συμπεριφερθούν με αυτόν τον τρόπο.**

Ποια θα είναι τα μακροπρόθεσμα αποτελέσματα στους μαθητές και στην κοινωνία γενικότερα αν η τροποποίηση της συμπεριφοράς των μαθητών που υιοθετείται στο σχολείο βασιστεί στο σύστημα των αμοιβών και ποινών;

Ποια θα είναι τα μακροπρόθεσμα αποτελέσματα αν η τροποποίηση της συμπεριφοράς των μαθητών λαμβανόταν μόνο υπόψη για τα μαθησιακά αποτελέσματα όπως είναι γνωστά στο μοντέλο των «συμπεριφοριστικών στόχων» (βλέπε μοντέλο Tyler (1949) για τα Αναλυτικά Προγράμματα).

Ποια θα είναι τα μακροπρόθεσμα αποτελέσματα για τους μαθητές αν η συμπεριφορά είναι η βάση για τις διαδικασίες αξιολόγησης των τεχνικών ικανοτήτων γνωστή και ως «skills-testing»;

Αυτές είναι μερικές από τις σημαντικές ερωτήσεις που θα έπρεπε να απασχολούν την Εκπαιδευτική Ψυχολογία.

Η κριτική που ασκείται έχει να κάνει με τις μεθόδους που ακολούθησε για να καταταγεί σαν μια «αληθινή» επιστήμη όσο και με τις ίδιες τις μεθόδους αυτές καθ' αυτές. Οι περιορισμοί που εισάγει ο «εμπειρισμός» (δηλαδή ότι μπορεί να γίνει αντιληπτό από τις αισθήσεις είναι και αληθινό) έχει αμφισβητηθεί από τους ερευνητές. Για παράδειγμα, κάποιος μπορεί να επιθυμεί να γνωρίσει ότι η μητέρα του τον αγαπάει ή ότι ο φόνος είναι λάθος, ή ότι χρειάζεται να δουλέψει σκληρά για να προοδεύσει στη ζωή του, ή ότι υπάρχει Θεός. Τα προαναφερόμενα είναι σημαντικές γνώσεις, αλλά φυσικά δεν μπορώ να αποδείξω κανένα από αυτά με τις αισθήσεις μου γιατί δεν μπορώ να τα αγγίξω να τα μυρίσω να τα δοκιμάσω. **Με άλλα λόγια**

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ – ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΣΚΙΝΕΡΙΚΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ

Δρ Ιωάννης Έξαρχος, Συντονιστής Εκπαιδευτικού Έργου ΠΕ70, 6^ο ΠΕΚΕΣ Αττικής
Master of Education, Curriculum Studies, The University of Sydney.

Phd, Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού
Σχεδιασμού, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

διαφορετικά είδη γνώσης χρειάζονται διαφορετικά είδη απόδειξης και ο εμπειρισμός είναι ανεπαρκής σαν μέθοδος, δεν μπορεί να είναι ο μοναδικός κριτής για όλα τα είδη γνώσης. Σήμερα δεν είναι αποδεκτοί τέτοιοι ισχυρισμοί ούτε από την Θεολογία που προσπαθεί να διακρίνει την αλήθεια από την αναλήθεια.

Κάθε επιστήμη που ακολουθεί πιστά το εμπειρικό μοντέλο για την απόδειξη της αλήθειας, όπως αυτό που υιοθέτησε η ψυχολογία του Συμπεριφορισμού έχει και δυο μεγάλες συνέπειες.

Πρώτον, αδυνατεί να καταλάβει ή να ερμηνεύσει τη σημασία που προσδίδουν οι άνθρωποι στην ύπαρξή τους (με άλλα λόγια έχει έλλειμμα ερμηνευτικών ανακλαστικών). Για να γίνει αυτό θα πρέπει να δεχτεί ότι πολλές αλήθειες δεν μπορούν να αποδειχθούν εμπειρικά. Χρειάζεται να ακούσει και να λάβει σοβαρά υπόψη τους προσωπικούς τρόπους με τους οποίους οι άνθρωποι συνθέτουν τον κόσμο τους. Η Συμπεριφοριστική Ψυχολογία διακρίθηκε στο να τοποθετεί ταμπέλες σε εκείνες τις συμπεριφορές που δεν ταίριαζαν με το στενό πλαίσιο του εμπειρισμού και μάλιστα τις θεωρούσε «απροσάρμοστες» κατά μια έννοια. Η έλλειψη του τρόπου αντιμετώπισης όλων των προσωπικών δεδομένων που οι άνθρωποι προσέφεραν εκτός από αυτά που έδειχνε η συμπεριφορά τους ήταν καταστροφική για μια επιστήμη σαν την Ψυχολογία που εμφανίζεται να εξερευνά την ανθρώπινη πεμπτούσια.

Δεύτερον, ο εμπειρικός τρόπος απόδειξης της αλήθειας της στερεί την αυτοκριτική (με άλλα λόγια έχει έλλειμμα κριτικών ανακλαστικών). Η ίδια η μέθοδος βάζει τον ψυχολόγο στην θέση ενός μικρού «Θεού». Αν αφήσεις τον ψυχολόγο να παρατηρήσει την συμπεριφορά σου θα σου πει τι γίνεται στο μυαλό σου. Όσο κανείς πιστεύει στο συμπεριφορισμό και στην εμπειρική μέθοδο που υιοθετεί τόσο περισσότερο εξαπατά τον εαυτό του σχετικά με τις σημασίες που δίνει στη ζωή του. Το πρόβλημα είναι ότι ο συμπεριφορισμός έχει θέσει εκ των προτέρων τα πλαίσια μέσα στα οποία το μήνυμα-σημασία μπορεί να ευρεθεί. Αν το μήνυμα ξεφύγει απ' αυτά τα πλαίσια, τότε ο άνθρωπος κινδυνεύει να στιγματιστεί σαν «ανώμαλος» «ψυχωτικός» ή «νευρωτικός».

2

ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

Τα τελευταία χρόνια όλο και περισσότεροι ψυχολόγοι υιοθέτησαν μια πιο κριτική προσέγγιση της ίδιας τους της επιστήμης που έλειπε τα προηγούμενα χρόνια. Ο William McKeachie(1987) εξετάζει κριτικά τους περιορισμούς που επέβαλε ο Σκινερικός συμπεριφορισμός στην Ψυχολογία και την συνεισφορά του στην εκπαίδευση. Οι Edward de Bono (1970), Carl Bereiter (1980), Arthur Costa (1981) και John Biggs (1988) είναι μερικοί που επηρέασαν θετικά την ψυχολογία με την απομάκρυνσή της από την συμπεριφοριστική βάση προτείνοντας την ανάπτυξη κριτικής σκέψης στους μαθητές, με την έννοια της «μεταγνώσης», σε μια προσπάθεια να βοηθήσουν τους μαθητές να σκεφτούν οι ίδιοι τις διαδικασίες μάθησης και σκέψης. Αυτές οι κινήσεις αποτελούν μια πρωτοποριακή κριτική προσέγγιση της Ψυχολογίας.

Κατά την διάρκεια της δεκαετίας 1990-2000 παρατηρείται μια πιο μεγάλη αποδοχή και υιοθέτηση του κριτικού ρεύματος από όλο και περισσότερους ψυχολόγους. Οι White και Baird (1991) επανεξετάζουν θεωρίες μάθησης υιοθετώντας ένα ενδιαφέρον

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ – ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΣΚΙΝΕΡΙΚΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ

Δρ Ιωάννης Έξαρχος, Συντονιστής Εκπαιδευτικού Έργου ΠΕ70, 6^ο ΠΕΚΕΣ Αττικής
Master of Education, Curriculum Studies, The University of Sydney.

Phd, Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού
Σχεδιασμού, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

μείγμα ιστορικοφιλοσοφικών παραδοχών και παρεμβάσεων και συμπεραίνουν ότι οι απόψεις των εκπαιδευτικών και γενικότερα του σχολείου για τη μάθηση αναστέλλουν την πραγματική μάθηση (με την έννοια της ανεξαρτησίας και της αναστοχαστικότητας). Στο ίδιο μήκος κύματος οι ερευνητές Biggs και Moore (1993) δίνουν έμφαση σε ευρύτερες έννοιες μάθησης απ' αυτές που υιοθετεί η παραδοσιακή ψυχολογία.

Οι Biggs και Moore εξετάζουν λεπτομερώς την άποψη του Bruner (1985) που υιοθετεί τη θεωρία του «παραδείγματος» του Kuhn (1970) υποστηρίζοντας ότι ο καθένας μας κατέχει μια «γνώση» που περιορίζεται από την παραδειγματική άποψη του Kuhn. Αυτή η θέση μεταφράζεται ότι δεν γνωρίζουμε την «αλήθεια» με οποιαδήποτε έννοια δώσουμε στον όρο «αλήθεια» αλλά με μια «μερική αλήθεια» του συγκεκριμένου τρόπου που βλέπουμε τον κόσμο. Η «αλήθεια» σε ένα ψυχολογικό πείραμα μπορεί να ειπωθεί σαν μία μόνο από τις πολλές αλήθειες. Η παραπάνω παραδοχή αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της θεωρίας των κλασικών συστημάτων που εισήγαγαν και αναθεωρούν το παλιότερο γραμμικό μοντέλο μάθησης με ένα νέο που λαμβάνει υπόψη τη μεγάλη πολυπλοκότητα και αλληλεπίδραση της μαθησιακής διαδικασίας. Ξεκαθαρίζοντας τις απόψεις τους οι Biggs και Moore εισάγουν μια εποικοδομητική άποψη για τη μάθηση περιγράφοντας τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της εποικοδομητικής μάθησης όπως:

- Η μάθηση οικοδομείται
- Το τι μαθαίνει κανείς εξαρτάται από την οπτική γωνία που βλέπει τα πράγματα
- η μάθηση είναι αυτοκαθοριζόμενη (σ.22)

Η εποικοδομητική άποψη για τη μάθηση διαφέρει από τη συμπεριφοριστική. Η εποικοδομητική άποψη υποδηλώνει στοχαστική διάθεση και αυτοκριτική των θέσεων που λαμβάνει κάθε φορά το υποκείμενο. Οι Biggs και Moore είναι θεμελιωτές της «κριτικής ψυχολογίας».

Ο Salomon(1994) προβληματίζεται από τις αδυναμίες της παραδοσιακής ψυχολογικής έρευνας καθώς και με τους περιορισμούς που έχει επιβάλλει στην κατανόησή μας για τα σχολεία, τους μαθητές και τη μάθηση. Συγκεκριμένα επανεξετάζει την έννοια της μάθησης που ήταν συνυφασμένη με τις κλασικές εμπειρικές έρευνες και λάμβαναν χώρα μακριά και ξεκομμένα από τις αίθουσες διδασκαλίας με αποτέλεσμα την απλοποίηση των πολυσύνθετων καταστάσεων που υπάρχουν στις σχολικές τάξεις. Η ερευνητική του εργασία αποτελεί ένα εξαιρετο παράδειγμα κριτικής των μεθοδολογικών υποθέσεων που διαπερνούν την ψυχολογία. Επιστεί την προσοχή στην παραμέληση της ποιοτικής ψυχολογικής έρευνας και ειδικά στους τομείς της εκπαιδευτικής πολιτικής. Ο Solomon επιστεί την προσοχή στην τάση μερικών ψυχολόγων να επικεντρώνονται αποκλειστικά στο άτομο και υιοθετεί μια πιο κοινωνική άποψη για το άτομο εξετάζοντας το άτομο όχι μόνο ως μονάδα αλλά και ως ένα μέλος ενός κοινωνικού περιβάλλοντος.

Η μετακίνηση των πλαισίων της Εκπαιδευτικής Ψυχολογίας τα τελευταία χρόνια σε νέα πλαίσια πιο εποικοδομητικά και πιο κοινωνικά εξετάζονται στην ερευνητική εργασία των Walker και Debus (2002). Όπως πολύ εύστοχα παρατηρούν ότι η Ψυχολογία αναβιώνει υιοθετώντας τα νέα πλαίσια και « μπορεί

να συνεισφέρει περισσότερα ...απ' ότι στις προηγούμενες περιόδους της ιστορίας της»(σ.1).Οι περισσότερες έρευνες διεξάγονται στις σχολικές αίθουσες και όχι στα απομονωμένα εργαστήρια όπως συνηθιζόταν τα προηγούμενα χρόνια. Πλησιάζει στην έρευνα δράσης αφήνοντας τον εκπαιδευτικό να δει τη σύνδεση της έρευνας με την καθημερινή του δράση μέσα στη σχολική αίθουσα, τον ενδυναμώνει να επανεξετάσει κριτικά τα αποτελέσματα της έρευνάς του.

Οι ερευνητές Wakler και Debus (2002) εξετάζουν τη μάθηση τη νόηση και τα κίνητρα ως έννοιες που έχουν εκσυγχρονιστεί μέσα στη νέα προσέγγιση που υιοθετούν. **Η μάθηση είναι κάτι που δεν γίνεται στο μαθητή, αλλά κάτι που δομείται από κοινού και από το μαθητή και τον εκπαιδευτικό.** Η παραπάνω θεώρηση της μάθησης έχει περιγραφεί από τον Phillips (2000) ως ενεργητική οικοδόμηση της γνώσης ή όπως το ονομάζουν οι Walker και Debus «μια διαδικασία συνεχούς αναζήτησης του μηνύματος»(σ.3). Η συνεχής αναζήτηση του μηνύματος θα πρέπει να βασιστεί όχι μόνο στην Εκπαιδευτική Ψυχολογία αλλά και στην Κοινωνιολογία και την Φιλοσοφία της Εκπαίδευσης. Οι ίδιοι ερευνητές συνοψίζουν την πρακτική επίδραση των ερευνών για τη μάθηση και τη νόηση στην καθημερινή δουλειά των εκπαιδευτικών που συντελείται μέσα στις σχολικές αίθουσες. Οι περισσότερες ερευνητικές εργασίες μέσα στις σχολικές τάξεις και οι εφαρμογές τους έχουν γίνει στον τομέα της λογοτεχνίας (Symons et.al. 1994), της Γλώσσας (Galbraith και Rijlaarsdam, 1999), των Μαθηματικών (Van Oers και Forman,1998) και της Ιστορίας (Wineburg,1994).

Η εποικοδομητική και η αναπλαισιωτική μέθοδος της έννοιας των κινήτρων που υιοθετείται παραπέμπει σε έρευνα πεδίου και στην ενδυνάμωση του ρόλου του εκπαιδευτικού.

Τα κίνητρα σε μια συγκεκριμένη σχολική περίοδο ή δραστηριότητα αναδύονται από την αλληλεπίδραση του ατόμου και του μαθησιακού περιβάλλοντος.

Δραστηριότητες που δίνουν την ευκαιρία στους μαθητές το δικαίωμα της επιλογής της πρόκλησης ενδιαφέροντος, τον έλεγχο και τη συνεργασία είναι περισσότερο πιθανόν να διευκολύνουν την ενεργητική συμμετοχή τους (Paris και Turner,1994) (Walker και Debus, 2002, σ. 7)

Παρόμοιες ερευνητικές μεθόδους που υιοθετήθηκαν για τη μάθηση και νόηση οδήγησαν σε άνθηση τις έρευνες που εξέταζαν τα κίνητρα της μάθησης αλλά σε επίπεδο τάξης (Brown και Campione,1996, Harper et.al.2000) καθώς και την αυτορρυθμιζόμενη μάθηση (Zimmerman,2000).

Οι Walker και Debus (2002) προσδιορίζουν τον τρόπο με τον οποίο οι νέες εκπαιδευτικές έρευνες έχουν αποσαφηνίσει την αλληλεξάρτηση των βασικών επιστημών της εκπαίδευσης (Ψυχολογία, Κοινωνιολογία, Φιλοσοφία).

Η απομάκρυνση της εκπαιδευτικής έρευνας από «τεχνητά» ή «ελεγχόμενα» περιβάλλοντα δίνει τη θέση της σε έρευνες που προσπαθούν να λάβουν υπόψη τους ολόκληρο το πλαίσιο μέσα στο οποίο γίνεται η συνεχής αναζήτηση του μηνύματος. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο έννοιες της νόησης διασταυρώνονται φυσικά και αβίαστα με τα κοινωνικοπολιτισμικά περιβάλλοντα και τις αξίες καθώς και με τα αληθινά είδη της γνώσης για τα οποία γίνεται λόγος.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ – ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΣΚΙΝΕΡΙΚΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ

Δρ Ιωάννης Έξαρχος, Συντονιστής Εκπαιδευτικού Έργου ΠΕ70, 6^ο ΠΕΚΕΣ Αττικής
Master of Education, Curriculum Studies, The University of Sydney.

Phd, Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού

Σχεδιασμού, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Bereiter, C. and Anderson, V. (1980). *Thinking Games (1&2)*. Belmont, C. A.: Pitman Learning.

Biggs, J. (1988). The lack of impact of research on improving student learning: A question of methodology? Paper presented at XXIV International Congress of Psychology, Sydney.

Biggs, J. and Moore, P. (1993). *The process of Learning (3rd edition)*, New York: Prentice Hill.

Brown, A. and Campione, J. (1996). Psychological theory and the design of innovative learning environments: On procedure, principles and systems (pp. 289-325). In L. Schauble and R. Glaser (Eds). *Innovations in Learning: New environments for Education*. Mahwah, NJ: Erlbaum.

Bruner, J. (1985). Models of the learner. *Educational Researcher* 14, 5-8.

Costa, A. (1981). Teaching for intelligent behaviour. *Educational Leadership* 39, 29-32.

De Bono, E. (1970). *Lateral Thinking*. New York: Harper and Row.

Galbraith, D. and Rijlaorsdam, G. (1999). Effective strategies for the teaching and learning of writing. *Learning and Instruction* 9: 93-108.

Harper, B., Hedberg, J., Corderoy, B. and Wright, R. (2000). Employing cognitive tools within interactive multimedia applications. In S. Lajoie (Ed) *Computers as cognitive tools, volume 2: No more walls*. Mahwah, NJ: Erlbaum.

Kuhn, T. (1970). *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: Chicago University Press.

McKeachie, W. (1987). The decline and fall of the laws of learning. In H. Clarizio, R. Craig, and W. Mehrens, *Contemporary Issues in Educational Psychology*. New York: Random House.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ – ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΣΚΙΝΕΡΙΚΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ
Δρ Ιωάννης Έξαρχος, Συντονιστής Εκπαιδευτικού Έργου ΠΕ70, 6^ο ΠΕΚΕΣ Αττικής
Master of Education, Curriculum Studies, The University of Sydney.
Phd, Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού
Σχεδιασμού, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Paris, S. and Turner, J. (1994). Situated Motivation (pp. 213-237), In P. Pintrich, D. Brown and C. Weinstein (Eds), *Student Motivation, Cognition and Learning*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Phillips, D. (2000). *Constructivism in education: Opinions and second opinions on controversial issues*. Chicago: University of Chicago Press.

Salomon, G. (1994). Whole individuals in complex settings: Educational Research Reexamined. Invited Address at the annual conference of the Australian Association for Research in Education, Newcastle, Australia.

Symons, S., Woloshyn, V. and Pressley, M. (1994). Guest editor's introduction. *Educational Psychologist*, 29: 173.

Van Oers, B. and Forman, E. (1988). Introduction to the special issue of Learning and Instruction. *Learning and Instruction*, 30: 469-472.

Walker, R. and Debus, R. (2002). Educational psychology: Advances in learning, cognition and motivation. *Change: Transformations in Education*, 5: 1-25.

White, R. and Baird, J. (1991). Learning to think and thinking to learn. In J. Biggs(Ed), *Teaching for Learning: The View from Cognitive Psychology*. Melbourne: ACER.

Wineburg, S. (1994). Introduction: Out of our past and into our future-The psychological study of learning and teaching history. *Educational Psychologist*, 29: 57-60.

Zimmerman, B. (2000). Attaining self-regulation: A social-cognitive perspective (pp.13-39). In M. Boekaerts, P. Pintrich and M. Zeidner (Eds), *Handbook of self-regulation*. San Diego: Academic Press.